

**Komentarz do przekładów literatury polskiej
na język macedoński w 2014 roku**
**Commentary on translations in Macedonian language,
published in 2014**

Lidija Tanuševska

Uniwersytet Św. św. Cyryla i Metodego w Skopju, Wydział Filologiczny „Blaže Koneski”,
Katedra Sławistyki, lidkapol@yahoo.com

Data zgłoszenia: 31.03.2015 r. — Data recenzji i akceptacji: 12.05.2015 r.

Abstract: There were five translations of Polish literature into Macedonian published in 2014. All of them are novels, but they show the diversity in genres in contemporary Polish literature, because all of them are from the last twenty-five years. It seems that the choice is made on the criteria which are imposed by the foundations financially supporting part of the publication, which is almost the only possible way for the small Macedonian publishers to publish Polish literature. The ensuing problems in translation appear to be of a cultural nature: in most of the books it is the colloquial or dialectal language, as well as transfer of the typical Polish reality from the post-war period.

Key words: novels, publishers, translating, colloquialisms.

W 2014 r. w języku macedońskim ukazało się pięć przekładów powieści z języka polskiego. Wszystkie publikacje to dzieła stosunkowo młode — z okresu ostatniego dwudziestopięciolecia, z ostatniej dekady XX w. — *Imperium* Ryszarda Kapuścińskiego i *E.E.* Olgi Tokarczuk, natomiast z XXI w. — *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną* Doroty Masłowskiej, *Koniec świata w Breslau* Marka Krajewskiego i *Pióropusz* Mariana Pilota. W ostatnim dwudziestopięcioleciu w literaturze unika się nazywania takich postaw, jak: wspólnota, patriotyzm i wzniosłość, a zamiast tego dominuje ironiczna, szydercza i skrajnie prywatna postawa autorów wobec poruszanych spraw. Nie można tego

okresu podzielić na nurty, trendy i gatunki, ponieważ pisarze są głównie solistami. Także lista macedońskich przekładów pokazuje różnorodność gatunkową utworów: reportaż literacki Kapuścińskiego, kobiecy język Tokarczuk, całkiem nowoczesna, młodzieńcza, bystra wizja beznadziejnej terażniejszości Masłowskiej, kryminał z podłożem historycznym Krajewskiego i chłopska, groteskowa powieść Pilota.

Zaczerpnięto reprezentatywne przykłady odzwierciedlające literaturę polską ostatnich paru dekad. Prawie wszystkie przetłumaczone utwory są sponsorowane przez instytucje polskie albo europejskie, popierające w ten sposób popularyzację literatury polskiej oraz europejskiej. Bardzo rzadko pojawia się przekład z języka polskiego, na który nie otrzymano dotacji zagranicznej, co oznacza, że literatura polska w Macedonii nie jest na tym samym poziomie, co tak zwana literatura światowa. Dlatego też wydawnictwa macedońskie uzgadniają kryteria wyboru autora z kryteriami fundacji wspierającej je finansowo. Najczęściej dotowane są tłumaczenia prozy współczesnej i dzieła młodszych autorów. Przykładem jest tu *Wojna polsko-ruska pod flagą białą-czerwoną* Doroty Masłowskiej.

Wiele wydawnictw, wybierając daną pozycję, kieruje się także nagrodami, jakie otrzymał jej autor. Zwykle za najbardziej wartościową uznaje się Nagrodę Nike — tak było w przypadku *Pióropusza* Mariana Pilota. Jednak ostateczny wybór książki należy do tłumacza.

Publikacje niektórych autorów, których książki wybrano w tym roku do tłumaczenia, były już wcześniej tłumaczone na język macedoński — wybór *E.E. Olgi Tokarczuk* był z jednej strony motywowany obecnością na rynku czytelnictw powieści *Prawiek i inne czasy* oraz *Bieguni*, a z drugiej strony — mistycznością i ezoterycznością tego dzieła oraz realizmem magicznym. W macedońskiej literaturze współczesnej literatura kobieca, tak jak i realizm magiczny, nie rozwinęła się jeszcze w wystarczającym stopniu, dlatego też tego typu literatura jest tu zawsze mile widziana. Na temat twórczości Olgi Tokarczuk, dzięki przekładom jej utworów na język macedoński, napisano już kilka artykułów literaturoznawczych.

W przypadku Marka Krajewskiego, oczywiście, chodzi o cykl powieści, z których pierwsza część ukazała się wcześniej. Oczekiwany jest więc dalszy ciąg cyklu — mimo nieprzyznania dotacji na przekład, wydawca zdecydował się na wydanie drugiej części, między innymi ze względu na zakupione prawa autorskie. Należy zauważyć, że pojawienie się powieści Marka Krajewskiego na macedońskiej scenie literackiej stanowi bardzo ciekawe zjawisko, ze względu na dotychczasową ogólną negatywną konotację kryminału jako gatunku literackiego. Odbiorca macedoński przekonuje się, że istnieje polska tradycja pisania powieści kryminalnej, która nie jest błahym czytadłem, lecz lekturą, której postaci są niebanalnie skonstruowane, a autor posiada ogromny warsztat analityczny i wiedzę merytoryczną, pozwalające na oddanie atmosfery ówczesnego miasta i stylu życia, a także na snucie narracji na miarę współczesnej powieści.

Tłumaczka już wcześniej chciała przełożyć prozę Kapuścińskiego, lecz dopiero w 2014 r., dzięki zainteresowaniu wydawcy, pojawiła się możliwość opublikowania *Imperium*, mimo początkowych problemów związanych z prawami autorskimi. Kapuściński jest macedońskim czytelnikom znany jako dziennikarz. Reportaż jako gatunek literacki dobrze rozwinięty w Polsce, w Macedonii wydaje się niemal nieobecny. Pojawia się bardzo rzadko, nawet w przekładach z innych języków. Książka *Imperium* ukazała się w dobrym czasie. Stała się aktualna ze względu na konflikty na terenie byłego ZSRR i zagrożenie systemu politycznego Macedonii totalitaryzmem. Dlatego też spodziewane jest duże zainteresowanie tego rodzaju prozą.

Powieść Doroty Masłowskiej jest typową powieścią współczesną, oczekiwaną obecnie na wielu rynkach książki. Jest to historia nieudaczników z marginesu społecznego, pełna wulgarnego języka, kolokwializmów. Narkotyki i bezrobocie są w niej znakami dekadencji nowych czasów. Przemawia do tych wszystkich, którzy szukają sensu życia w realiach postkomunistycznych, także do macedońskiego społeczeństwa. Bodźcem w wyborze tej powieści była niewątpliwie sensacja, jaką wywołała Masłowska na polskiej scenie literackiej. Monolog napisany artystycznie popsutą polszczyzną rysuje satyryczny, groteskowy obraz współczesnej Polski.

Podobnie jest w przypadku powieści Mariana Pilota, z tym że tło jest trochę inne — polska wieś po wojnie. Groteska również tu jest narzędziem nadania twarzy rzeczywistości, w której zostaliśmy osadzeni. Motywacją wyboru powieści Pilota jest chłopskość jako temat bardzo znany i częsty w literaturze macedońskiej, a także Nagroda Nike i gombrowiczowski styl pisania (w ostatnim czasie ukazało się w Macedonii kilka dzieł Gombrowicza, którego twórczość zyskuje coraz szersze grono miłośników).

W 2014 r. polska literatura ukazała się w Macedonii w małych wydawnictwach, których nakłady wynoszą od 400 do 1 500 egzemplarzy. Zdarza się, że pierwsze wydanie danej publikacji sprzed 10 lat jeszcze nie zostało wyczerpane, zatem wydawnictwa nie zarabiają na sprzedaży i zależne są właśnie od dotacji zagranicznych wspierających część wydania. Wydawnictwo „Begemot” należy do najmłodszych wydawnictw macedońskich, które w szczególny sposób angażują się w popularyzację literatury polskiej ze względu na polonistyczne zainteresowania jego właścicieli. „Makedonska reč” również tradycyjnie od ośmiu lat wydaje co roku jedną czy też kilka polskich książek. Niedawno do tego grona dołączyło wydawnictwo „Antolog”. Natomiast „Tri” jest jedynym większym wydawnictwem, które ma szerszy zasięg i wydaje nie tylko literaturę piękną, lecz także popularną, bestselery, kalendarze, albumy i różnego typu gadżety. Pozostałe wydawnictwa wyszukują wartościową literaturę z innych języków, a także dzieła macedońskich autorów. Media w Macedonii w niewielkim stopniu interesują się literaturą. Zaledwie kilka portali w Internecie podaje informacje na temat nowości wydawniczych, ale zwykle są to informacje ogłaszane na zlecenie

wydawcy. Recenzje prawie nie występują. Macedońscy twórcy spotykają zatem literaturę polską w przekładzie zupełnie przypadkowo albo za pośrednictwem innych języków, nieświadomi, że istnieje przekład na język macedoński. Olivera Kjørvezirovska, jedna z wybitnych autorek literatury kobiecej w Macedonii, pisała jeszcze w 2006 r. o Oldze Tokarczuk, narzekając, że jej twórczość nie została przetłumaczona, po czym w 2007 r. wyszedł pierwszy przekład Tokarczuk na język macedoński.

Tłumaczami literatury polskiej w 2014 r. byli poloniści po studiach filologicznych. Lidija Tanuševska jest laureatką trzech nagród za przekłady. Tłumaczy od trzynastu lat. Pozostali tłumacze to absolwenci skopijskiej polonistyki — zarówno Filip Dimevski, jak i Aneta Sapeta w swoim dorobku mają już blisko dziesięć przekładów. Oboje zajmują się profesjonalnie tłumaczeniem, a także działalnością wydawniczą. Tanuševska i Sapeta pracują naukowo jako literaturoznawcy. Najmłodszy z tłumaczy — Slobodan Krstevski — także ma w dorobku kilka przekładów literatury polskiej.

We wszystkich przekładach w 2014 r. tłumacze napotykali poważne trudności w zakresie przekładu z kultury na kulturę. Za najtrudniejszą pod względem przekładu pozycję uznałabym powieść *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną* Doroty Masłowskiej. Język, którego użyto w powieści, jest nie tylko bardzo potoczny, ale też oryginalny pod względem mieszania wulgaryzmów i rozmaitych ideologii, przestawiania szyku zdań, odwróconych znaczeniowo frazeologizmów. Logika tej powieści wynika z destrukcji języka, w niej tkwi cały artyzm i trudność tego dzieła.

W *Pióropuszu* Mariana Pilota wyzwaniem dla tłumaczki był także język, dosadny, przepelniony gwarą i kolokwializmami, bogaty w neologizmy; twórca ożywia zapomniane już słowa, kombinuje i tworzy nowe. Zdania są skomplikowane, wielokrotnie złożone, a groteskowy styl nawiązuje do polskiego folkloru.

Koniec świata w Breslau Marka Krajewskiego w kwestii przekładowej stanowi utwór nieprzetłumaczalny ze względu na rekonstrukcję przeszłości i realia przedwojennego Wrocławia, który był miastem niemieckim. Problem stanowiły na pewno nazwy różnych instytucji, germanizmy, stopnie służbowe. Trudno oddać w przekładzie nastrój lat 30., tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej, w polsko-niemieckim mieście, z czym tak dobrze poradził sobie autor oryginału.

Podobny problem dotyczy tłumaczenia *E.E.* Olgi Tokarczuk, bo mowa tu o tym samym okresie i tej samej przestrzeni. I tu chodzi o historyczne fakty, może mniej znane Macedończykom, ale nie powinno się ich zaniedbać i odróżnić jakoś od fikcji. Jak w innych utworach Tokarczuk, wyzwaniem dla tłumacza jest intertekstualność, wtrącanie języków specjalistycznych — w tym przypadku chodzi o styl naukowy z dziedziny psychologii.

Trudność w przekładzie *Imperium* Kapuścińskiego stanowi narracja, zacieranie granic między bohaterem a narratorem po to, by móc uchwycić obraz autora

wśród reszty podmiotów w tekście. Tak samo jak w poprzednich dwóch utworach, w tej tak zwanej powieści trudnościami translatorskimi są realia, lecz nie te obce polskiemu odbiorcy, bo sam autor bardzo dobrze je tłumaczy, lecz aluzje do realiów polskich, które są obce macedońskiemu odbiorcy.

Dzięki tym pięciu przekładom literatury polskiej przed czytelnikiem macedońskim, któremu nie jest znana twórczość wymienionych autorów, ukazuje się bardzo ciekawy obraz współczesnej literatury polskiej. Mówi on o pełnej różnorodności gatunków literackich, o postawie krytycznej twórców wobec własnego społeczeństwa, o kontynuacji tradycji literackiej, o rozwoju literatury polskiej, kształtowaniu się nowych i świeżych nurtów i stylów. Pokazuje współczesne problemy i współczesne życie w Polsce, ale także częściowo historię tego kraju bez patriotycznego patosu i wzniosłości.

Лидија Танушевска

Коментар на преводите на македонски јазик во 2014 г.

Резиме

Во овој коментар се разработуваат причините и мотивациите за изборот на делата, при што се дава краток осврт на стилот застапен во тие дела, како и на допирните точки со македонската литература. Даден е и опис на работата на издавачките куќи кои се решаваат да издадат дела од полската литература. Проблемите во преведувањето произлегуваат од културните разлики, а резултатот е слика на современото полско општество во кое има доволно критична мисла, но и вплетена историја како надоврзување на традицијата.

Клучни зборови: проза, современа, превод, издавачи, стил.

Lidija Tanushevska

Commentary on translations in Macedonian language, published in 2014

Summary

This commentary concerns the reasons and motivation for choosing particular novels to be translated into Macedonian. A short review of their style is given, as well as the common ground with the Macedonian literature. We describe the way of the working of the publishing houses which have decided to publish Polish literature. Problems in translation turn out to be of a cultural nature, concerning the differences and, as a result, the reader is presented with the picture of contemporary Polish society, which is overwhelmed by critical thinking, but still deals with the history as a way to further develop the tradition.

Key words: novels, publishers, translating, colloquialisms.